

Manželstvo z pohľadu Starého zákona (Marianna Sláviková, Michalovce, 18.04.2026)

Biblia kladie inštitúciu manželstva do samého raja ako najstaršie ustanovenie. Ale musíme dodať, že prvé prikázanie v raji je o plodení: „*A Boh ich požehnal a Boh im riekol: Plodte sa a množte sa a naplňte zem a podmaňte si ju a vládnete nad morskými rybami a nad nebeským vtáctvom i nad každým živým tvorom, ktorý sa plazí na zemi*“ (Gn 1,28).

Manželstvo nie je dôsledkom ľudského hriechu. V Starom zákone máme dve správy o stvorení a v nich aj dve správy o vzniku manželstva. Mladšia v Gn 1. Pokladá muža a ženu za celok; až muž a žena spolu sú človek - Gn 1,27.

Podľa staršej správy stvoril Boh najprv muža a potom ako jeho pomoc „*Hospodin Boh riekol: Nie je dobre byť človeku samotnému; učiním mu pomoc, ktorá by bola jemu roveň*“ (Gn2,18). Doslova pomoc „proti nemu“, ako jeho „protipól“, partnerka, ktorá je protipólom muža.

“*Vtedy povedal Adam: Toto už teraz je kosť z mojich kostí a telo z môjho tela; táto sa bude volať muženou, lebo táto je vzatá z muža*“ (Gn 2,23). Výraz „mužena“ je pokusom napodobniť hebrejskú slovnú hračku: iš- iša; muž- mužena,

Muž a žena tvoria jedno telo: “*Preto opustí muž svojho otca a svoju mat’ a bude l’núť ku svojej žene, a budú jedno telo*” (Gn 2,24). Jeden muž a jedna žena tvoria jedno telo. Ale v dobe praotcov bolo mnohoženstvo bežné. Vidieť to aj v príbehu Jáкова. Ale v ňom tiež vidíme, koľko bolesti priniesol život s dvoma manželkami a ešte aj deti so slúžkami Jákovových žien. No napriek tomu deti zrodené z týchto žien sú synmi Izraela a zakladateľmi dvanástich kmeňov izraelských.

Muž v SZ prevláda nad ženou, rodina je nazvaná jeho menom. Žena je na mužovi závislá a predsa je s ním spojená ako nutná pomoc pri udržiavaní ľudského pokolenia. Muž je pánom ženy, hebr. *baal* - Ex 21,22; Dt 24,4; 2Sa 11,26; Prísl 12,4. No nejde tu o podriadenie – otrok a pán, tam sa používa iné slovo – adón, nikdy nie baal. Ide o psychickú jednotku, ktorej centrom je muž, z neho vychádza sila na všetkých príslušníkov domácnosti. A rodina takto tvorí psychický celok.

Niektorí vykladači v slovách z Gn 5,28 “*a splodil syna.*” vidia prevahu muža. „Vzťahujú hebr. *ben*, syn, ku slovesu *banah*, ktoré znamená stavať. A vysvetlenie, ktoré sa ponúka: “Syn, z ktorého bol postavený svet.” Syn samozrejme bol Noach, ktorý po potope znovu vybudoval svet. Z toho vychádza myšlienka, že synovia, t.j. muži, sú budovateľmi sveta. Budovatelia sveta sú samozrejme i budovateľmi rodiny a preto sa rodina volá po otcovi nie po matke. Formulácia v Talmude hovorí: “Otcova rodina sa nazýva rodinou; rodina matky nie je nazvaná rodinou.”

Platia tie mnohé biblické zaslúbenia, že Boh privedie deti Izraela do krajiny oplývajúcej mliekom a medom, len pre synov, nie pre dcéry? (Eliezer Berkovits, Jewish women, str. 4-5) V závere svojej knihy autor píše: “Niet dnes žiadnych pochybností, že ženy sú súčasťou židovského ľudu a zem a Tóra boli dané celému židovskému národu” (Eliezer Berkovits, Jewish women, str. 87).

Dominancia muža nad ženou a túžba ženy po mužovi sú až následkom hriechu. Hospodin povedal žene: “*Veľmi rozmnožím tvoju bolesť a tvoje tehotenstvo; v bolesti budeš rodiť deti a tvoja túžba sa ponesie k tvojmu mužovi; a on bude*

panovať nad tebou” (Gn 3,16). Je veľmi pekné vidieť zmenu tejto správy v Piesni piesní, kde po sebe obaja, muž i žena navzájom túžia v láske. Hebrejské slovo „túžiť“, ktoré je použité v Gn 3,16 pre túžbu ženy po jej mužovi, je použité v Pies 7,11 pre vyjadrenie túžby muža po žene. *„Ja som svojho milého, a jeho túžba sa nesie ku mne“*.

“Nože, teda, povstaň, moja priateľko, moja krásna a pod!” (Pies 2,13b). *“Môj milý je môj a ja som jeho, toho, ktorý pasie medzi ľaliami”* (Pies 2,16). V takejto vzájomnej láske a vzájomnej túžbe smieme žiť. Pieseň piesní je krásnym vyústením prvej knihy Písma. Napríklad aj slová o záhrade v nej nájdeme: *“Záhrada, zamknutá, je moja sestra, nevesta, zamknutý zrub, zapečatená studňa”* (Pies 4,12). V 1. knihe Mojžišovej čítame: *“A Hospodín Boh vysadil záhradu v Edene, od východu, a tam postavil človeka, ktorého utvoril”* (Gn 2,8). Vzájomná láska vracia človeka späť do raja.

Starozákonná prax pri uzatváraní manželstva

Abrahám hľadá pre svojho syna ženu z rodiny svojej a z domu otca svojho (Gn 24,38-40). A rovnako i Jákob (Gn 28,1). Ale príbuzenstvo nesmie byť príliš blízke. Lv 18 nielen zakazuje manželstvo so sestrou, matkou a dieťaťom dcéry, ale tiež so ženami otca a ich dcérami, s otcovým bratom a so synovou ženou. Nebolo dovolené vziať si za ženu matku a zároveň aj jej dcéru. Také manželstvo je trestané bezdetnosťou (Lv 20,20.21) alebo smrťou (Lv 20,11.14). Všetky tieto zákony boli reakciou na uvoľnené mravy kananejských praobyvateľov (Lv 18,27). Ale v dobe mnohoženstva neboli tak prísne dodržiavané. Tiež požiadavka, aby Izraelita neuzatváral manželstvo s cudzinkami, nebola braná stále doslovne, ale porušenie tejto požiadavky bolo neskôr pokladané za príčinu náboženského úpadku Izraela (Ezd 9,1; Sd 3,6n; Ex 32,15; Dt 7,3). No na tomto mieste si pripomeňme príbeh Moabanky Rut, ktorý je protipólom tejto požiadavky a obrazom cesty viery v Hospodina, ktorá je vstupenkou do spoločenstva Božieho ľudu. Odvaha viery, láska a riskovanie vykročiť do spoločenstva Božieho ľudu, to všetko je Hospodinom cenené. Moabanku Rut nájdeme v rodokmeni Ježiša Krista.

Zmluvné manželstvo bolo záležitosťou rodiny ženícha (Sd 14,2), ktorá mala dať cennú náhradu za telo a krv ženy, ktorá do rodiny ženícha vstupovala. Manželka nestrácala plne svoju súnnáležitosť k svojej rodine, dostala dar, ktorý potvrdzoval jej pôvodné zväzky a dal jej istú nezávislosť na mužovi. Keď rodina ženícha nemala dosť prostriedkov, aby dala za nevestu protihodnotu, vstúpil ženích do služieb otca nevesty na tak dlho, kým si cenu odslúžil. (Jákob u Lámana - Gn 29, Mojžiš u Jetra - Ex 2,15-21).

Ak zomrie manžel, manželka sa vracia k rodine svojej, kde žije ako vdova zvlášť, keď nedala svojmu mužovi dieťa (Gn 38,11), ale ani tu sa nesmie dopustiť smilstva, aby nepoškvrnila rodinu svojho zomrelého muža (Gn 38,24). Ak sa pridrží vdova rodiny svojho muža, je to pokladané za mimoriadnu vernosť - vid'. Rut.

Hlavnou úlohou ženy bolo udržiavať rod muža, ktorému patrila. Cudzoložstvo bolo trestané smrťou Dt 22,22n ako porušenie majetníckych práv muža. Žena je uvedená na zozname majetku muža v 10. prikázaní až po jeho dome – Ex 20,17.

Muž mohol mať pohlavný styk s inými ženami, keď tým neporušil práva iného muža (Lv 19,20). Vtedy sa nešlo o cudzoložstvo. No vydatej žene bol pohlavný styk s cudzím mužom zakázaný. Dôvodom k rozvodu bola zvyčajne bezdetnosť (Gn 29,34), ktorá bola považovaná za nešťastie (napr. 1Sa 1,11). Preto bezdetné

manželky vyzývali svojich mužov, aby prijali otrokyne za ženy (Gn 16,2) a ich deti pokladali za svoje (Gn 30,3.6).

Z požiadavky potomstva plynú tzv. levirátne, švagrovské manželstvo, ktorého uplatňovanie vidíme v biblickej knihe Rút. V prípade vykupiteľského práva bolo úlohou kúpiť práva k užívaniu poľa od tretej strany, postarať sa o vdovu Noemi a splodiť Rút potomka, ktorému by potom práva na užívaní Elimelechovho dedičného podielu pripadli zdarma. Boáz sa tejto roly vykupiteľa ujal v plnej miere.

Starozákonná prax pri rozvode

K rozvodu stačilo prehlásenie mužovo (Oz 2,2) alebo lístok zapudenia (Iz 50,1). Bádania vidia stopy matriarchátu v Gn 2,24; 24,5, t.j., že matka bola pôvodne vládkyňou stanu (Gn 24,67), matka dávala meno dieťaťu a za dieťa zodpovedala, (1Sa 20,30). Ale krátko na to prevládol patriarchát, t.j. prevládajúce postavenie muža. Žena prijímala meno mužovo (Iz 4,1). Všeobecná tendencia spela k monogamii. V Babylone aj v Egypte monogamia prevládala. Mojžišove nariadenia regulujú to, aby žiadna žena nebola ukrátená o svoje práva, vid. Ex 21,10. Stanovujú pravidlá, v ktorých má mnohoženstvo fungovať.

Žalm 128,3; Prísľ 5,18; Prísľ 31,10-29; Kaz 9,9 ukazujú na ideál jednoženstva. V dobe po babylonskom zajatí nadobudlo jednoženstvo úplnú prevahu.

Manželstvo bolo veľmi cenené, vidieť to aj na prirovnaniach Božieho vzťahu k vyvolenému ľudu so vzťahom muža k žene (Iz 54,5; Oz 2,19n; 3,1n; Ez 16,8). Tiež odpadlivosť od Boha bolo porovnávané s manželskou neverou (Iz 12,1; Jr 2,20; 3,1-20; Ez 23; Žalm 73,27; Oz 4,12).

Ezechiel 16. kapitola

V Starom zákone máme veľmi zaujímavé biblické texty, v ktorých môžeme vidieť mimoriadne pozoruhodnú myšlienku. Prof. Dr. Manfred Oeming hovorí, že existuje milostný vzťah medzi Bohom a Izraelom, ktorý sa konkretizuje v manželstve, v dobe púšte. V Izraeli ľudia prevzali postavenie milovanej bohyně. Boh má byť ženatý s ľuďmi?

Prorok Ezechiel túto myšlienku používa široko a v dvoch smeroch: Božia nevesta je na jednej strane Boží ľud a na druhej strane to je Jeruzalem. (Pozri tiež Sof 3,14-17.)

Hospodin uzavrel manželskú zmluvu s Izraelom, ktorý našiel ako nájdencia na púšti a ktorého s veľkou láskou vychoval. Rozhodujúci verš u proroka Ezechiela je: (Ez 16,8). *“A keď som išiel popri tebe a videl som ťa, že hľa, tvoj čas bol už čas milovania, nuž rozprestrel som na teba svoje krídlo a prikryl som tvoju nahotu a prisahal som ti a vošiel som s tebou v smluvu, hovorí Pán Hospodin, a tak si bola mojou.”*

Čítame tu o Božom vyvolení, o privlastnení, o manželskej zmluve, aj o vzorci rozvodu. Hospodin ako ženích si uchvátil Izrael. Ako manžel obdaril svoju nevestu nadmerným bohatstvom pri príležitosti svadby (Ez 16,9-13).

V Ez 16 čítame o láske v nerovnom páre: Hospodin/ľud. Najskôr prežívali čas lásky, vzájomnej šťastnej lásky. Táto láska ale nevydržala, bola narušená vpádom

cudzích mužov do tohto vzťahu. Boh je týmto zlyhaním nesmierne znepokojený. Žiarli a používa hrubý vulgárny jazyk k vyjadreniu tohto pocitu. Po tom extrémne bolestivom neúspechu vzťahu sa – psychologicky úplne normálne – vracia ku chvíľam úspechu, k dňom mladosti (Ez 16,22.43 a tiež Oz 2,17). No táto spomienka len zvyšuje hnev a odhodlanie neveru potrestať. Ale nakoniec zvíťazí túžba v milostnom vzťahu pokračovať. Aj keď sa stal až iracionálnym. V kategóriách práva je takáto reakcia nemožná, v kategóriách cti starovekého orientálneho človeka smiešna.

”Avšak ja sa rozpomeniem na svoju zmluvu s tebou vo dňoch tvojej mladosti a postavím ti večnú zmluvu.” (Ez 16,60)

Toto pojetie vyvolenej lásky a počiatočného šťastia, neodpustiteľnej zrady a bolestného rozhovoru, nepochopiteľného odpustenia a nakoniec nového sobáša na večnosť má v sebe niečo romantické, nevysvetliteľné a iracionálne.

Tento príbeh je nevysvetliteľný zvlášť v kontexte starovekého blízko-východného právneho kontextu. Nový sobáš je vyložene nezákonný a predstavuje porušenie zákona (viď. Jr 3,1). V tejto zvláštnosti vidíme veľmi podstatný rys starozákonného Boha. Kliatba vyhlásená v prísahe vernosti bude mať len dočasný účinok.

Myšlienka odpustenia, navzdory porušeniu lojality, je starovekým orientálnym textom vzdialená.

Podobné myšlienky nájdeme aj u Izaiáša a v Dt. “môžeš zavrhnúť ženu, ktorú si v mladosti miloval?” (Iz 54,6; 50,1; 54,8).

Zmluva

Slovo zmluva, hebrejsky berit, je jedným z kľúčových pojmov Biblie. Zmluva medzi Hospodinom a jeho ľuďmi je zvláštna. V staroveku bola mysliteľná zmluva medzi kráľom a vazalom, pretože, aj keď išlo o nevyrovnaný vzťah, stále aspoň formálne zaväzoval i mocnejšiu stranu k ochrane slabšieho partnera. Nebolo však bežné, aby božstvo uzatváralo s ľuďmi zmluvu, alebo aby sa ku niečomu zaväzovalo. Hospodin vstupuje do zmluvy so svojím ľuďmi, ktorá je vzájomne záväzná.

Myšlienka manželstva je ústredným bodom deuteronomistickej teológie. “Chcem byť tvojim Bohom a ty budeš mojím ľuďmi.” – ide o formulu zmluvy.

Ide o vyznanie lásky, prísľub vernosti a intímneho spojenia, inými slovami – ide o manželstvo. V súhrne sa v Desatore hovorí: (Dt 5,9). Deuteronomista rovnako ako Ezechiel a Izaiáš čerpá z tradície, ktorá mu predchádza. Táto tradícia sa po prvýkrát stáva hmatateľnou v Jeremiášovi (Jr 3,1-10; 9,1), kde odkrýva obraz milujúceho Boha, ktorý vyhnal svoju cudzoložnú manželku a dal jej potvrdenie o rozvode, ale ktorý sa od nej v skutočnosti neodtrhol. Nakoniec sa k nej chce vrátiť, späť do času počiatku.

“Rozpomínam sa ti na milotu tvojej mladosti, na lásku tvojho stavu, keď si bola nevestou, na tvoje chodenie za mnou na púšti, v zemi, nie osievanej.” (Jr 2,2)

U Ozeáša nachádzame extrémne ľudský obraz Boha: trpiaci milenec, ktorého city sú hlboko zranené a kolísajú sem a tam.

Obraz jedinečnej lásky Boha ku svojmu ľudu a láskyplnej oddanosti ilustrujú silu milostného vzťahu, ktorý porušoval vtedajšie spoločenské konvencie až do tej miery, že bol škandalózný. V tomto bode sú výroky v Oz podobné s výrokmi v Piesni piesní.

Do diskusie po prednáške

“Na tomto mieste je treba se zastaviť u otázky detí, ktorá vyžaduje zvláštni pastorační bdelosť. Do protestantského pojetí manželství pronikl určitý směr myšlení katolického, který vidí základní smysl manželství v rození dětí (Tomáš Akvinský, Summa theol. III,49,3). Otázka zachování lidského rodu je jistě velice závažná. Po narození Kristově však v manželství nemá ono místo, které měla ve Starém zákoně, kde bylo plození potomstva spojeno s očekáváním Mesiáše. Manželství jako celoživotní společenství obsahuje vnitřní připravenost a pohotovost k přijetí dětí. Ale vztah muže a ženy má samostatnou hodnotu sám v sobě.” str. 144,145 (Pastýřská péče, Kalich)

Práca a zamestnanie

“Keď premýšľame o rodinnom živote, tak vnímame, že na neho má vplyv mnoho faktorov. Dávno to bola potreba obrábania polí, výmena tovaru, sobáša do cudzích skupín a napokon počiatok mestskej kultúry a zakladanie impérií, ktoré mali vplyv na rodinný život. Moderná práca v továrni oddeľuje domov a pracovisko. Zbavuje rodinu ekonomickej nezávislosti a nebezpečne odcudzuje manželov, jedného od druhého. Podobnú rozchádzajúcu sa funkciu môžeme pozorovať aj v historickom vývoji ostatných funkcií rodiny. Domáce vzdelávanie detí prechádza z muža, lepšie povedané zo spoločnej zodpovednosti na ženu a štát. Súkromné praktizovanie náboženstva sa stáva ženskou záležitosťou. Na druhej strane muž preberá všetky právne a spoločenské funkcie a záväzky. Stáva sa jediným vlastníkom nehnuteľnosti a hlavou domácnosti, ktorá musí byť jediným opatrovníkom svojej rodiny. Svoju úlohu vo vývoji prevzalo aj to, že ženy musia prežiť tehotenstvá a pôrody, ktoré ich dočasne zdržiavajú mimo hry. Čo je však nepochybne dôležitejšie, aké ideologické závery z toho vyvodil: žena je menej vhodná, aby reprezentovala rodinu na vonok. Mužovi sa darilo relatívne lepšie, pretože sa stal oficiálne pánom domu. Ale aj on sa stal obeťou diferenciácie rolí. Najmä v dnešnej spoločnosti je vystavený obmedzeniam, ktoré z neho robia karikatúru samého seba.”

“Naše súčasné demokratické ideály by zodpovedali nedominantnému spôsobu života najmä v rámci obojstranného vzťahu medzi mužom a ženou. To však nevylučuje možnosť, že niekedy prevezme jeden z partnerov iniciatívu a vedenie. V patriarchálnej spoločnosti je prirodzené pre mužov vidieť samých seba ako jediné osoby s rozhodovacou právomocou a ženy sa vnímať ako podriadené. Obaja budú chcieť svoj vzťah usporiadať podľa tohto vzoru, proti tichým hlasom svojho svedomia.”

Erhard S. Gerstenberger, Wolfgang Schrager, Frau und Mann, Stuttgart 1980, p.13.14, Biblische Konfrontationen